

הר הבית

האם נכון לעלות עליו?

הרב יעקב הלוי הורוביץ
ראשון לציון, אה"ק

לתגובות והארות: horoy770@gmail.com

בתקופה האחרונה צף ועולה שוב ושוב נושא העלי' להר הבית, תופעה שמקבלת עידוד מצד גורמים דתיים-לאומיים, כשהם מגובים בהסכמות ובעידוד של אי-אלו רבנים מקרב חוגים אלה, והמספרים של יהודים, בהם גם שומרי מצוות, העולים לראות את מקום משכן ה' בהר הבית הולכים וגדלים.

לטענתם, הם עולים לאחר טבילה במקווה ובהתאם למגבלות המקומות המותרים, לדעתם, בהר הבית.

לפני שנכנס לבירור שיטתו של הרבי ושאר גדולי ישראל בשאלת העלי' להר הבית - קצת הסטורי' ועובדות מהשטח.

המשמרות של הרב וובר

מיד לאחר מלחמת ששת הימים כשקולו של מוטה גור עוד הדהד בהכרזת "הר הבית בידינו" ועוד לא יבשו העינים מדמעות ההתרגשות, קלט הגה"ח המשפיע רבי משה ובר ע"ה, בחושי המחוודים, את הבעי' ההלכתית החדשה שנוצרה - הכניסה לתוככי הר הבית. ארגונים מסויימים כבר החלו לשווק תכניות עליי' אטרקטיביות להר הבית, בתגובה החליט הגר"מ ובר לקחת את הדברים לידי ולהציל יהודים מאיסור כרת¹.

הוא התייעץ עם גדולי הרבנים, שהוציאו אז 'קול קורא' נחרץ שבו הזהירו שאף אחד לא יעז להיכנס לכל שטח ההר. על ה'קול קורא' חתמו יותר מחמשים רבנים ודיינים, וביניהם גדולי הגאונים פוסקי ההלכה שבדור זצ"ל, הגר"ר שלמה זלמן אויערבך, הגרי"ש אלישיב, הגר"ע יוסף, הגר"ר יחזקאל אברמסקי, הגר"א וולדנברג בעל שו"ת ציץ אליעזר ועוד. כמו"כ חתמו הרבנים הראשיים, חברי מועצת הרבנות הראשית, אבות בתי הדין, רבני ערים ומושבות, וביניהם רבני חב"ד נודעים כהגרש"י זווין, הגר"י לנדא ועוד (צילום הכרוז לקמן אחרי המאמר). בכרוז נאמר:

אחרי שזכינו בחסדי השי"ת שהר הקודש והמקדש חמדת ישראל נמצא ברשותנו, ורבים מהמון בית ישראל נוהרים לחזות עין בעין את מקום הקודש והמקדש, ויש מהם שנכנסים בשטח הר הבית, אשר

¹ שכן קדושת המקדש קיימת בכל תוקפה גם בזמן הזה, אף שהמקדש חרב (רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו הי"ד-טז). ובזמן הזה כולנו טמאי מתים (כי אין לנו אפר פרה ליטהר בו), ולטמא מת אסור להכנס מהחיל ולפנים (רמב"ם שם פ"ז הט"ז), ואם נכנס במזיד מעזרת ישראל ולפנים חייב כרת (רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ג הי"ב), וכיום שהמקדש חרב קשה לזהות בדיוק מקומות אלו. ואף שהראב"ד (בהל' בית הבחירה פ"ו שם) כתב שבזה"ז אינו חייב כרת, מ"מ כבר האריכו האחרונים לבאר שהלכה כרמב"ם ושגם להראב"ד הדבר אסור. על חומרת האיסור ותוקפו – ראה בשו"ת בנין ציון ח"א סי' ב. משפט כהן (להגרא"י הכהן קוק) סימן צו, וכפל דבריו באריכות נפלאה בטוב ראי עמ"ס זבחים (החדש. ירושלים, תשע"ה) ע' רג ואילך. ציץ אליעזר (ח"י סי' א פרק ט). מנחת יצחק (ח"ה סי' א). ועוד.

מדורי דורות אנו מזהירים ונמנעים מלהיכנס בכל שטח הר הבית כולו פן ניכשל ח"ו באיסור חמור בפגיעה בטהרת המקום הקדוש הזה...

לפיכך אנו חוזרים ומזהירים על מה שהזהרנו מכבר, שבל יהין איש ואשה להכנס לכל שטח הר הבית בלי הבדל דרך איזה שער שנכנסים בו. ומלבד עצם הזהירות מאיסור חמור זה של פגיעה בטהרת מקום הקודש והמקדש, יש גם מצוה רבה של מורא המקדש ושמירתו.

עיקר הבעי' הייתה עם שני קהלים: יהודים שוגגים שאין להם מושג בכל מה שקשור לאיסור הזה, וגם עם הקבוצה הציונית של 'נאמני הר הבית', שראו בעלי' להר עניין חשוב ונשגב של מימוש ה'ריבונות'.

ברם, עיקר המאמץ התמקד בניסיון להציל את השוגגים, אלה שנגררים לעלות בהר מתוך חוסר מודעות לאיסור הכרת הכרוך בכך. הפעולה הראשונה שעשה הר"מ ובר הייתה להציב בכניסה להר שלט אזהרה באותיות בולטות ובשלוש שפות: עברית, אנגלית ורוסית. בשלט, שנחתם ע"י הרבנות הראשית לישראל, הוסבר האיסור החמור שיש בכניסה להר². אך בכך לא הי' די. רבי משה סבר ששלט דומם לבדו לא ישיג את המטרה במלואה. צריך גם שומר מדבר שיזהיר ויעורר תשומת לב של האנשים. ייתכן שהוא אף ראה בכך המשכיות מסוימת למסורת השומרים שהיו ניצבים בכניסה למקדש בזמן שהי' בבניין ובתפארתו³. רבי משה התמיד במשימה זו במסירות גדולה במשך עשרות שנים, ודאג אישית, בעידודו של הג"ר שלמה זלמן אויערבך, לתשלום משכורותיהם של השומרים.

- ב -

מענה הרבי

גם הרבי יצא מגדרו בתקופה ההיא בקשר לאיסור החמור של הכניסה להר המקודש. וכתב מענה חריף ונחרץ ביותר, השולל מכל וכל אפילו את הסברא להביא לדיון ושקלא וטריא את האפשרות לעלות לחלק מסויים של ההר. וז"ל מענה הרבי בנושא⁴ (צילום כתי"ק מצורף בקובץ בפ"ע):

פשוט, אשר במצב הנוכחי בכל כ"ב הנמשך עשיריות בשנים בכיוון אחד, מימין (-) אש דת (למו) לשמאל - שהנני בכל התוקף נגד ההעל[א]ה על סדר היום שאלת היתר העלי' על הר הבית. כי תיכף ומיד להתחלת השקלא וטריא בזה, יעלו לשם לזכ ולמקומות שאיסורן ודאי רחמנא ליצולן, ומספר[ם] ילך ויגדל ו'ל.

וכל האזהרות בזה (באם תבואנה) ילבו את היצרים ויוסיפו מספר העולים ה'ל. וכל מי שיעשה בזה, ופשיטא העולה בפועל יותר מעלית זקני ירושלים (תרתני משמע: יראה שלם) - ידו במעל עליית כה'ל. ופשוט.

² חוץ מהצבת השלט עשתה הרבנות הראשית עוד כמה פעולות למניעת העלי' להר: מיד כשנכבש ההר (בכ"ח אייר) שידרה הרבנות הראשית אזהרה ברדיו לבל יהין איש להכנס לשטח ההר, וכן פרסמה את האיסור בכרזים עוד כמה פעמים במשך השנים.

³ להעיר, שיש דעות שמצות שמירת המקדש ענינה למנוע כניסת זרים וטמאי מת למקדש, ויש דעות שמצוה זו אינה נחשבת לעבודה וכשרה בזר (ראה ספר השיחות ה'תש"נ ח"ב ע' 405-406 הערות 15. 24 וש"נ. וראה גם משנת חנוך (להגר"ח ז' גרוסברג) ע' רנט-רס ובהערות).

⁴ 'מבית המלכות', מאת הרב בנימין קליין, כפר חב"ד גיליון 845 ע' 19. נעתק גם בשלחן מנחם ח"ז ע' קצט, וראה שם בהערות.

ממענה זה נראית ברור דעתו של הרבי לשלילה נחרצת של כל עיסוק בנושא, אפילו בדיבור או בכתב ברמה הציבורית ("ההעל[א]ה על סדר היום"), ויתירה מזו: גם מי שיעלה בפועל (בלשון יחיד), משמע לאו דוקא עלי' המונית בפרהסיא ובציבור אלא גם עליית יחיד (אלא שאח"כ ידעו מזה אחרים), הרי הוא עושה בזה מעשה חמור ביותר, בלשון הרבי: "ידו במעל".

והרקע לכל זה והנימוק ההלכתי לכך הוא, שכך נהגו "זקני ירושלים", משמע שלדעת הרבי מכיון שכך הוא מנהג ותיקין בירושלים [היינו, שהונהג ע"פ גדולי ישראל, ועל"פ גדולי ישראל, ראשונים ואחרונים, סמכו את ידיהם עליו, כדלהלן אות ד], הרי **מנהגן של ישראל תורה היא**⁵, ואין לשנות⁶ [ובדאי שאין לשנות את המנהג במקום (היחיד) שבו הוא הונהג וחל, היינו בירושלים. והרי הוא הונהג מתוך החשש (איסור הכניסה) שקיים דוקא באותו המקום, ובמילא אי ציות לו הוא עקירתו. הוספת הכותב].

עוד דבר מעניין נראה בלשונו הזהב של הרבי שכתב: **"זקני ירושלים (תרתי משמע: יראה שלם)"** - ומזה נראה שהרבי מתייחס בכבוד גדול למנהג ירושלים זה, וכפי שהוא מכנהו: מנהג "זקני ירושלים", וקובע שהוא רציני ונובע מיראת שמים שלימה, וממילא ברור שאין לזלזל בו ולעבור עליו ח"ו.

דבר נוסף שכדאי לעמוד עליו במענה זה של רבינו, הן מלות הפתיחה והסיום שלו. הרבי בחר לפתוח את מכתבו במלה "פשוט..." וכן טרח לחדד את המסר ולהזכיר זאת שוב בסיום דברו "ופשוט". וכוונתו כנראה לומר, שלא תעלה על הדעת סברה, כאילו יש במענה זה איזה חידוש או חומרא מיוחדת וכיו"ב. לא, אומר הרבי, כל מה שכתבתי בענין זה הוא **פשוט** ומוכרח למי שבוחן את הדברים בצורה אובייקטיבית ובשכל ישר.

- ג -

האם כיום השתנו העתים?

והנה יש הטוענים, כי אילו היו הרבנים האוסרים חיים אתנו היום, והיו רואים את המחיר (של 'פגיעה בריבונות הישראלית') שאנו משלמים על איסור העלי' להר, הם היו משנים את דעתם. וכן יש הטוענים שיתכן כי גם הרבי הי' משנה את דעתו, ויש המרחיקים לכת וטוענים שהוא כבר שינה את דעתו עם הזמן, ודעתו כעת היא סלחנית לענין זה. הבה ונדון בדברים:

בראש ובראשונה יש לזכור ולשנן את העקרון של קבלת עול ו"נעשה ונשמע"⁷. ברור שאנו מחויבים לציינת לדברי הרבי וגדולי ישראל בכל דבר ועניין⁸. אצלנו מקובל ש"זאת התורה לא תהא מוחלפת"⁹,

⁵ ראה תוד"ה נפסל (מנחות כ, ב) ושם: מנהג אבותינו תורה היא. ועד"ז במהרי"ל, הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד, שו"ע אדה"ז או"ח ס"י תצד רסט"ז. ובמנהגים ישנים מדורא ע' 153: והמנהג תורה היא. ובשו"ע אדה"ז או"ח ס"ו קפ: ומנהגן של ישראל תורה היא. וראה ירושלמי פסחים פ"ד ה"א.

ולהעיר מהמובא להלן הערה 45 שגם בנוגע לקיום מצוה חשובה **מהתורה** (מצות שמירת המקדש), מה שמחייב אותנו למעשה זהו מנהג גדולי ישראל לדורותיהם **שהם לא קיימו מצוה זו**, וכפי שנהגו הם כן אנו חייבים לנהוג למעשה בפועל!

⁶ וזה מתאים עם איסור הכניסה להר שהוכרז ע"י הרבנים - ראה בלשון ה"קול קורא" שנעתק לעיל בפנים: **מדורי דורות אנו מזהרים ונמנעים** מלהיכנס בכל שטח הר הבית כולו. לפיכך אנו חוזרים ומזהירים על מה שהוזהרנו מכבר, שבל יהי' איש ואשה להכנס לכל שטח הר הבית.

⁷ משפטים כד, ז.

ואין אנו קובעים לגדולי ישראל מה הם היו צריכים לפסוק. מה גם שהרוב המכריע של פוסקי זמנינו החיים עמנו כיום - ואפילו רבנים מחוגי הציונות הדתית, כמו הרב צבי טאו, הרב שלמה אבינר¹⁰

(ולפני כן הרב ראי"ה קוק ובנו הרב צבי יהודה קוק) ועוד - ראה בכרוזים שהובאו להלן

בקבצים המצורפים למאמר - כולם סבורים שזהו איסור גמור¹¹.

האמת היא, שאפשר לדון את 'נאמני הר הבית' לכף-זכות. ההשקפה הציונית מעבירה אותם על דעתם. הם כל כך להוטים להוכיח ריבונות, וזה מטשטש להם את הראי' התורנית הנכונה.

[ההשקפה הנכונה ע"פ תורה בענין זה היא, שהן אמת שאסור למסור שטח מא"י לבעלות נכרים¹², אך כל זה הוא בקום ועשה, היינו למסור חלקי א"י, ובפרט המקומות הקדושים, לאומות העולם, בידיים, בודאי אסור בהחלט. אולם החשש שאחזתנו ושליטתנו בהר עלולה להחלש ולהפגע אם לא נעלה אליו, אינה מצדיקה לעבור על שום איסור ואפילו לא על חשש איסור ח"ו].

⁸ שנאמר (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. על האיסור וגדריו - ראה באנצ' תלמודית בערכו (כרך לד ע' תקפג ואילך, ובפרט שם פרקים ג-ד). על חובת הציות לחכמי התורה בימינו - ראה בארוכה קובץ כבודה של תורה ח"ו (ת"א, ה'תשנ"ה) ע' ס. וש"נ.

⁹ נוסח "אני מאמין" (י"ג עקרי האמונה), העיקר הט'. ע"פ פיה"מ להרמב"ם סנהדרין, הקדמה לפרק חלק, היסוד הט'. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט. הל' מלכים פ"א סוף ה"ג.

¹⁰ ראה בספר למקדשך תוב (של הרב שלמה אבינר, תש"ס).

¹¹ המתירים הם מיעוט מרבני הציונות הדתית. בראשם הרב שלמה גורן (בספרו הר הבית, תשנ"ב), הרב דוד שלוש (בספרו בני עמי, ע' רכג ואילך) והרבנים יהודה שביב וישראל רזן (באסופת המאמרים "קומו ונעלה" שבעריכתם, מכון צומת, תשס"ג - שם הובאו דעות להיתר של עוד כמה מרבני הציונות הדתית). הם לא ראו עצמם מחוייבים לאיסור העל' להר שנהגו בו גדולי ישראל מדורות וכן לא נרתעו מהחשש שמא העל' בהיתר (של מעטים) תגרום לעלי' באיסור של המונים.

הראשון לציון הרב מרדכי אליהו הציע בזמנו לבנות בית כנסת בשטח המותר, באופן שהכותל הפונה לכוון הר הבית יבנה מזכוכית שיוכלו לצפות ממנו על מקום המקדש, אך הוא יה' סגור ולא תה' אפשרות יציאה ממנו לכוון הר הבית, כך שלא תה' סכנה של כניסה למקום האסור. אך מועצת הרבנות הראשית לא קיבלה את הצעתו וחזרה ופרסמה את האיסור.

כמו"כ נתפרסם איסור שלא לעלות לכל שטח ההר ע"י בד"צ העדה החרדית בירושלים חתום ע"י הג"ר יצחק יעקב ווייס בעל שו"ת מנחת יצחק, וכן נתפרסם איסור דומה ע"י אגודת הרבנים בארה"ב וקנדה (פורסם בהמודיע, ט"ו באב ה'תשמ"ו).

¹² משום איסור לא תחנם (ואתחנן ז, ב ובפרש"י). הוזכר ע"י הרבי כו"כ פעמים בנוגע לשלילת מסירת שטחי א"י לנכרים - ראה שיחת יום ב' דחגה"ש ה'תשל"ז (נעתקה ב"קראתי ואין עונה" ח"א ע' 182). ש"פ שלח ה'תשל"ז (שם ע' 186). ש"פ ויצא ה'תשל"ח (שם ע' 218 - לענין הר הבית ומקום המקדש). ועוד (ראה במפתח הענינים שם ח"ב ע' 538).

[על האיסור וגדריו ראה אנצ' תלמודית בערכו (כרך לד ע' תפה ואילך). בנוגע לאיסור מסירת שטחי א"י לנכרים (החזרת שטחים) בזמנו - ראה גם שו"ת ישכיל עבדי ח"ח או"ח סי' מג (אות ה). ציץ אליעזר ח"י סי' א, אותיות סו-עד (במיוחד בנוגע למקום המקדש וירושלים). דבר יהושע (להגרימ"מ אהרנברג) ח"ב סי' מח. בנין אב (להג"ר אליהו בקשי דורון) ח"א סי' לח].

ובשיחת ש"פ ויצא הנ"ל הוסיף הרבי שדבר זה אסור גם משום פיקוח נפש - "שעל ידי מסירת חלק מירושלים העתיקה . . מעמידים בסכנה רחמנא ליצלן את כל היהודים הנמצאים שם, וגם בירושלים החדשה". וראה גם שלחן מנחם ח"ז סי' כו. וש"נ.

אבל מה שיותר מצער הוא, שלאחרונה השערורייה הזאת פשתה גם במחנה החרדים. אין דרך אחרת להסביר את זה, פשוט מעשה שטן כנראה הצליח. וקבוצה מסוימת של יהודים חרדים, שבחיי היום-יום שלהם רחוקים הם מהאידיאולוגיה הציונית, החלו גם הם לעלות להר. וטעם נוסף (לא "ציוני") מצאו המצדדים בעלי' להר והוא, העלאת המודעות וחתירה לבניין בית המקדש השלישי, שלבנינו מייחלים אנו מאז החורבן. אמנם טעם זה מופרך ע"פ תורה הקובעת שמשיח צדקנו יבנה את ביהמ"ק (וי"א שירד משמים, ואכמ"ל), ואינו מעשי ידי הדיוטות בזמן הגלות – ראה רמב"ם הל' מלכים פי"א בתחלתו ובסופו. ועוד.

ברם, העיקר הכי חשוב שיש לזכור תמיד והנוגע לנו למעשה הוא, שכל עוד ההלכה לא מאשרת, אסור להיכנס לשם אפילו פסיעה אחת. זה כמו לאכול חמץ בפסח, או לאכול ביום כיפור. זה איסור כרת. למה להסתכן באיסור החמור הזה?! יש לנו את הכותל המערבי שלא זזה שכינה ממנו מעולם, שם נתפלל ונבקש מה' שיבנה לנו את בית המקדש במהרה.

[והן אמת, שיש ענין לחזק את אחיזתנו בארץ הקדש בכלל ובירושלים בפרט. כפי שנראה גם ממענה הרבי, לקבוצה שלמדה שיעור יומי של שעה ביום בבית הכנסת "צמח צדק" בעיר העתיקה בירושלים, וכתבו לרבי שבשביל השיעור הזה הם צריכים לבזבז הרבה זמן בדרך, שעה בדרך הלך ושעה חזור, ולכן הם שאלו האם כדאי להעביר את השיעור לשכונתם בירושלים החדשה. הם ציינו כי בבית הכנסת "צמח צדק" ישנם עוד שיעורים מלבד השיעור שלהם, ולאידך גיסא - אם השיעור שלהם יתקיים בירושלים החדשה ישתתפו בו יותר יהודים. על כך בא מענה הרבי¹³ (צילום כתי"ק – מצורף בקובץ בפ"ע):

עתה בפרט צריכה להיות הוספה בכל הענינים המחזקים ומפרסמים חזקת בני ישראל בירושלים תבנה ותכונן (שעיקרה - העתיקה דוקא) - ודלא כהתועים¹⁴ ומטעים אחרים גם כן - להיפך - ועל פי זה פשוט שעליהם להוסיף כמה וכמה.

ממענה זה נראית ברור שיטתו של הרבי, שיש לחזק את חזקתנו ואחיזתנו בירושלים העתיקה וגם לפרסם זאת בפרסום נרחב ביותר. אולם פשוט שכל זה חייב להעשות אך ורק במסגרת ההלכה. והרי כשהרבי כתב את מענהו הנ"ל לשלילת העלי' להר הבית, הוא הי' ער ומודע לשיטתו - שלו - שצריך לחזק את חזקתנו בירושלים מה שיותר, ובכל זאת הוא הביע את דעתו בנחרצות לשלילת העלי' להר, כנ"ל.

- ד -

שיטת גדולי ישראל

לאחר שהובאו דברי הרבי והוסברה שיטתו בקצרה, מהראוי להרחיב את היריעה ולהסביר את שיטת גדולי ישראל בזה למן הראשונים ועד פוסקי זמננו.

הראשון – מבין הראשונים כמלאכים - שהזכיר את ענין ההמנעות מעלות בהר, הוא רבנו אשתורי הפרחי בספרו כפתור ופרח פרק ו. ותחילה תיאר והגדיר שם את גבולות הר הבית לפי החומות

¹³ נדפס בבית משיח גל' 1079 ע' 14.

¹⁴ יש להעיר, שהרבי השתמש כאן בלשון "תועים" (בתי"ו - ולא "טועים" בתי"ת), שהיא לשון חריפה בחזקה. כמו תועה בעבי היער, מאבד את דרכו. כי הללו שאליהם הכונה הם בעלי דעה והשקפת עולם משובשת, ולא שטעות חד-פעמית בידם.

(ה"כתלים") שמקיפים אותו מכל צדיו (למעט הצד הצפוני שכבר בימיו לא היתה בו חומה)¹⁵, וגם הוכיח שאלה הן חומות הר הבית ולא חומות העזרה, ולאחר מכן כתב וז"ל¹⁶:

היום שאנחנו בחטאינו מבחוץ נוכל להתקרב לענין תפלה והשתחויה עד אותם הכתלים, וכן עמא דבר באים עד אותם הכותלים ומתפללים . . וכבר בקש . . שלמה בתפלתו (מלכים-א ח, מ) שתקבל תפלת המקום ההוא. עכ"ל¹⁷.

הרי שפתיו ברור מללו, שעוד בימיו החמירו ישראל קדושים שלא להכנס כלל לשטח הר הבית, והגשתם לתפילה היתה עד החומות בלבד, היינו, שעמדו רק מחוץ לכתלים הידועים כחומות הר הבית, ולא נכנסו מעבר להם. ושמא תאמר שזוהי הנהגה של חומרא שרק חסידים ואנשי מעשה החמירו בה, לזה מסיים הכפתור ופרח "וכן עמא דבר", היינו שזהו מנהג פשוט הרווח אצל כל העם ואינו ענין ליחיד סגולה בלבד.

[ויש להוסיף ולציין, שעדויות נוספות יש בידינו, באמצעות אגרות שנשתמרו עוד מתקופת הגאונים¹⁸, ובהם מסופר שהיו נוהגים לגשת עד שער החומות לתפילה ולהשתחויה, וכמובן, לגשת עד השערים פירוש עד ולא עד בכלל¹⁹. כן נזכר באגרות הנ"ל מנהג שהיו נוהגים להקיף ("לסובב") את שערי החומות, ואין צריך לומר שהמושג "הקפת החומות" פירושו מבחוץ. אך לא נזכר שנכנסו לתוך שטח הר הבית ח"ו, ומשמעות הענין ע"פ מה שנתבאר כאן, בבירור היא, שנזהרו שלא להכנס לשטח שבין החומות].

וכן העתיק דברי הכפתור ופרח להלכה בספר פאת השלח²⁰. וביאר, שאף שאיסור הכניסה לטמא מת הוא רק מהחיל ואילך, אך עד החיל מותר, מ"מ הטעם שהחמירו שלא להכנס לכל שטח הר הבית הוא משום טומאה היוצאת מגופו, שהרבה אנשים הם טמאים [ובפרט בזמן הזה שאין מקפידין על עניני

¹⁵ וז"ל שם (בהוצאת ביהמ"ד להלכה בהתיישבות, תשס"ד. ח"א ס"ע קיב): מה שאנו רואים היום בזמננו זה מהכותלים העומדים האלה, שהם כותלים מחומת הר הבית. עוד היום ניכר שער שושן למזרח, והוא סגור אבני גזית . . וכן ניכרים שני שערי חולדה לדרום. וכן ניכר שער הקיפנוס למערב. שער הצפון שהוא הטדי אינו ניכר, שאותו צד נחרב.

¹⁶ בהוצאה הנ"ל ס"ע קיג.

¹⁷ וראה גם לעיל מיני' שם (בהוצאה הנ"ל ע' קב) שהביא מהגמרא (יבמות ז, ב) שאמרו טבול יום אל יכנס למחנה לוי, (וכתב על פי זה הכפתור ופרח): אם כן אין לנו לקרב מפתח הר הבית ולפנים, כי משם והלאה הוא מחנה לוי. וראה ביאור הענין בנספחים שם ע' רצה. וראה עוד בנספחים שם (ע' שח) סיכום שיטתו בנוגע למעשה, המקומות שאפשר לגשת אליהם כיום.

¹⁸ נדפסו בכמה מקומות, וקובצו לאכסניא אחת בספר חצרות בית ה' (להרב זלמן קורן. ירושלים, ה'תשל"ז), פרק א סי' ג. וראה גם שם ע' 48 בתחלתו.

[התעודה הקדומה ביותר הנמצאת בידינו היא משנת ד"א תרפ"א, נכתבה ע"י ר' מאיר ראש הישיבה (בעל מחלוקתו של רב סעדי' גאון), וז"ל: ותפילותינו עליכם תדירה . . בהר הזיתים מול היכל ה', ועל שער הכהן (הוא בכותל המזרחי של הר הבית – ראה בארוכה חצרות בית ה' פ"ב), ועל שערי מקדש ה', בקבוץ כל ישראל לחוג חג ה' חג הסוכות].

¹⁹ להעיר שהלשון באגרות הוא שהתפללו "על שערי מקדש ה'", אבל ברור שאין הכוונה כפשוטו על השערים ממש (כי: א) אז ה' צ"ל "על החומה", (ב) הטיפוס למקום גבוה כל כך יש בו קושי עצום, (ג) והוא העיקר, מדוע יעלה בדעתם לטפס על השערים ועל החומה כדי להתפלל, ובפרט שזהו היפך הדין (ראה שו"ע או"ח (ודאדה"ז) סי' צ ס"א. ס"ה), אלא הכוונה: "על יד השערים". ולגשת להתפלל על יד השערים פירושו, שנגשו הכי קרוב שאפשר עד השערים (ולא עד בכלל).

²⁰ הלכות א"י, פרק ג סי"ב ובבית ישראל שם אות כו.

טומאה וטהרה, הוספת הכותב], ולד"ה בעלי קרי, זבים וזבות, נדות ויולדות אסורים ליכנס לכל שטח הר הבית. ועוד שיש מהראשונים הסוברים שאפילו מי שטבל לקריו והוא טבול יום מ"מ אסור ליכנס שם.²¹

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' א. והמשכו בח"ו סי' קלב) העתיק כל זה להלכה. והוסיף, שגם אם אדם יטבול לקריו מקודם וגם אם לא יהי' טבול יום, מ"מ צריכים לדקדק שתהי' הטבילה במקוה הכשירה לטבילת נשים ובלא שום חציצה, דלא שייך כאן כל מה שצדדו להקל בטבילת עזרא כיון שהטבילה לקדשים [למקדש] דאורייתא היא.²² ואולי צריכים ג"כ חפיפה כמו בנשים. ומכיון שרבים לא יודעים כלל מזה וקשה ליזהר בכל זה, לכן גדרו גדר והחמירו שלא להכנס לכל שטח הר הבית.

ועוד הביא כמה טעמים ונימוקים, ממשמעות כמה ראשונים ואחרונים, שאין להתיר כניסה להר הבית גם אחרי טבילה, כגון, מכיון שבזה"ז אין אנו נזהרין בטומאה וטהרה ואין אנו בקיאים בדיניהם הרי דיננו כעמי הארץ, וחז"ל גזרו על עמי הארץ שיהיו כזבין לכל דבריהם, וכדי להטהר מטומאת זב צריכין לספור ז' נקיים ולטבול במים חיים²³ והערב שמש, ואין הכל בקיאים בכך. ועוד, שאף אם נאמר שטבול יום מותר להכנס, מ"מ כתבו הפוסקים שצריך שזה יהי' סמוך לטבילה ממש בלא הטלת מים בנתיים, ודבר זה כמעט בלתי אפשרי להזהר בו. ובנוגע לאשה צעירה שיש לה בעל כמעט אין במציאות שתהי' טהורה גם להר הבית בלבד, מכיון שמחצה ימי' היא טמאה נדה ואח"כ היא נבעלת ופולטת שכבת זרע (ג' ימים)²⁴, ואין רגילה לילך למקוה זולת בסוף ימי נדתה ליטהר לבעלה. ומכל טעמים אלה **ועוד**²⁵, החמירו שלא להכנס כלל לשטח הר הבית.

[לחשש זיבה המצריך ספירת ז' נקיים וטבילה במים חיים וכו' חשש גם בשו"ת תפארת צבי (להגה"צ רבי צדוק הכהן מלובלין), יו"ד ח"ב, תשובה כז'²⁶, עיי"ש באות יא-יב (ובעיקר סוף אות יב)].

גם הביא שם מה שכתב בתשובת הרמ"ע מפאנו (סי' כה) על בעל כפתור ופרח בזה"ל: והזהר בו שאדם גדול הוא. . . (וסיים) כל דבריו גבי ביאת מקדש הם באמת כפתור ופרח. עכ"ל²⁷.

וכ"כ הרב יעקב חי זריהן, ראב"ד לעדת הספרדים בעיה"ק טבר' , בתשובה²⁸ וצעק ככרוכיא על רב אחד שרצה להתיר הכניסה להר הבית, וז"ל:

²¹ כן היא דעת רש"י פסחים צב, א. זבחים לב, ב. וכ"ה שיטת הכפתור ופרח עצמו כמפורש בדבריו לעיל שם (כמצוין לעיל הערה 17. וראה בכפתור ופרח הוצאה הנ"ל שם הערות 63, 168, 169). וכ"ה שיטת רבנו גרשום מאור הגולה (על המשנה תמיד פ"א מ"א) והמפרש (שם) ועוד – ראה בקובץ מעלין בקדש ח"ג ע' 26 ואילך. וראה שקו"ט בזה, ובהבא להלן בפנים, בקובץ תורה שבעל פה ח"א ע' קצג ואילך.

²² עמד על כך גם הגר"ב ז'ולטי בקובץ תורה שבעל פה ח"י ע' מה.

²³ היינו, שלזב זכר (משא"כ נקיבה) אין טהרה במקוה, אלא דוקא במעין, ודוקא במעין שמימיו חיים (רמב"ם הל' מקואות פ"א ה"ה. פ"ט ה"ח).

²⁴ ראה רמב"ם הל' שאר אבות הטומאות פ"ה הלכה ט. יא.

²⁵ ראה בזה עוד בקובץ מעלין בקדש שם ע' 31 ואילך.

²⁶ במהדורת בילגורייא תרס"ט. ובמהדורת ירושלים תש"ס – תשובה לא.

²⁷ על גדולתו של הכפתור ופרח וסמכותו בהלכה בעיני גדולי ישראל – ראה עוד במבוא לספר (הוצאה הנ"ל) ע' 14.

²⁸ נדפסה בסוף ספר הלכות אישות, להרב אליהו ילז מרבני טבר' (ירושלים, תרצ"ד).

שזה גדר גדול אצל ישראל לבל יקרב איש ישראלי לדרך כפות רגליו לפנים מן הכותל²⁹ וזה אף תשב"ר ידוע הוא אצלם, וכת"ר בא לעשות חדשה בארץ ולהשוות את כל העולם טועין היפך המקובל והמוסכם בלבבות כל ישראל וכו', ובכן אף אם לו יהיבנא לי' כל דילי' עליו נאמר מליצת הגאון החתם סופר החדש אסור מן התורה. עכ"ל.

וכן דנו בענין זה (מהם בארוכה ומהם בקצרה) עוד כו"כ גאונים ופוסקים מובהקים וידועי שם, ומסקנתם, גם **מטעמים נוספים** שלא פורטו כאן, שאין להתיר לבן או בת ישראל לעלות לשום מקום בהר הבית. ראה בשו"ת בנין ציון ח"א סי' ב. ציץ אליעזר ח"י סי' א (אות מט ואילך. וראה שם אות סד). סי' ה (אות ו-ז). סי' ז (אות א-ו). שמ"ש ומגן (להג"ר שלום משאש) ח"א יו"ד סי' כה. הג"ר עובדי' יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ה חיו"ד סו"ס כו ויחזה דעת ח"א סי' כה. באר משה ח"ז ע' שיא. אור לציון (להגר"צ אבא שאול) ח"ג פרק ל סעיף ד. משנת יעב"ץ (להג"ר בצלאל זולטי) חא"ח סי' מז. משנת חנוך (להגר"ח גרוסברג) סי' סד-סה. וראה גם בטהרת יו"ט ח"ח עמ' יו"ד (הב'). ובקובץ המאור גל' קעב (תשרי-חשוון ה'תשכ"ח) ע' 3. ועוד.

- ה -

הוכחת בעלות על ההר?!

ומן הראוי לייחד מקום ולהזכיר גם את הטענה של גורמים מסויימים, המתעטפים באיצטלא של קנאות וחרדה לכבודה של ירושלים ולקדושתו של הר הבית, וטוענים כי דוקא משום חשיבותם וקדושתם חשוב מאד לעלות להר ולהתפלל בו, כדי להוכיח במעשים את חזקתנו ובעלותנו עליו. כנגד הטוענים כן יצא חוצץ בשו"ת בנין אב (ח"ג סימן נב), להראשון לציון הג"ר אליהו בקשי דורון - שעמד בזמנו בראש מוסד הרבנות הראשית - ושם הפריך מכל וכל טענה זו. נציג מקודם את דברי הרקע לטענה כפי שהובאה בשו"ת הנ"ל, וז"ל (בקיצור ובתקוני לשון קלים):

מאז הרחיב ה' לנו ושחררה ירושלים, בשערי הר הבית נצב שלט מטעם הרבנות המודיע על הלכות הר הבית ומזהיר מעלות בהר מפני קדושתו. הוראה זו **שנהגו בה מדורי דורות**, נקבעה ע"י הרבנות הראשית מאז שחרור הר הבית והסכימו עמה רוב הרבנים וגדולי ההלכה בדורנו.

עם כיבוש העיר נדונה בהרחבה סוגיית הר הבית וקדושתו, נתפרסמו מאמרים, נערכו מדידות ונשמעו דעות שונות ע"י כמה רבנים שבחלק מסויים בהר מותרת הכניסה לאחר טבילה וטהרה כראוי [היינו, בשטח הר הבית עד מקום החיל, אך משם ואילך אסורה הכניסה גם לאחר טבילה כי משם אסורה הכניסה לטמאי מת ובזמן הזה כולנו טמאי מת, הוספת הכותב]. על סמך דיעה זו יהודים שנכספה וגם כלתה נפשם לחצרות בית ה', נכנסו מדי פעם להתפלל בשטח המותר בהר הבית לאור היתר זה.

אוהבי ציון וירושלים המבקשים לחונן את עפרה שאינם מסוגלים לחיות עם הגזירה שהר ציון שמם וזרים מהלכים בו, תובעים לעלות בהר, ועושים זאת בכח הזכות ובזכות הכח, ומידי פעם עדים אנו לנסיונות לעלות בהר ולמאבקים שאינם מוסיפים כבוד לירושלים, למקדש, ולאחדות ישראל.

הרבנות הראשית ורוב גדולי ישראל, כחכמים הראים את הנולד, לא הסכימו להכנס לפירצה דחוקה ולהתיר הכניסה להר הבית משום מורא מקדש. לא הסכימו עם הדיעה שיש מקום להתיר הכניסה בשולי ההר ע"י טהרה כראוי. בדור זה שקלות הדעת אינה יודעת גבולות, רוב הציבור לא יבחין בין

²⁹ יל"ע למה כונתו במה שכתב שזהו "גדר גדול" המקובל בישראל שלא להתקרב לפנים מן הכותל, ונראה שאין כונתו רק לכותל המערבי, אלא כמ"ש הכפתור ופרח, שגדרו גדר שלא להתקרב לתפילה ולהשתחויה יותר מאשר עד החומות, היינו, שעומדים רק מחוץ לכתלים הידועים כחומות הר הבית ולא נכנסים כלל לשטח הר הבית, וכן ה' המנהג פשוט אצל ישראל קדושים לפחות מזמן הכפתור ופרח (וכנראה גם קודם לכן, כדלעיל בפנים) ועד ימינו.

התחומים, לא יקפיד על הטהרה, וכל קולא בכניסה להר באזור מסויים תהא מכשלה לרבים באיסור שלדעת ראשונים יש בו כרת. על כן קבעו חכמי הדור לעשות משמרת לשמירת המקדש, ונקבעה ההלכה כפי שנהגו, שאין להכנס בימינו לכל שטח הר הבית מפני קדושתו.

(לאחר מכן הובאה שם הטענה הנ"ל:) לאחרונה עקב התמורות המדיניות והדיונים על ה"שלום", כשנשמעו קולות שגם הר הבית נמצא על אבן המקח כשזה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי - השואלים בשלומה של ירושלים דואגים ומבקשים שלא לחשות למען ציון, וגברו הקולות של המבקשים לעלות בהר ולהתפלל בו, וזאת כדי להחזיקו... ולהוכיח בעלותנו במקום.

גורמים שונים פנו לרבנות הראשית לשקול שנית את הפסיקה האוסרת את הכניסה להר הבית ליהודים. לדבריהם, פסיקה זו מצלמת [ומנציחה] מצב שהר הבית כולו בחזקת הנוכרים העושים בו שימוש כמקום קדוש. כראי' לדבריהם צטטו מאמרים שנתפרסמו, הטוענים כאילו הרבנות בפסיקתה הנ"ל מוותרת מראש על האחיזה של יהודים בהר הבית. והם מבקשים מהרבנות לדון שנית בענין, כי אולי לאור הנסיבות שנוצרו, יש מקום להתיר כניסת יהודים על מנת ליצור עובדות של נוכחות יהודית בהר כמקום קדוש.

ועל טענה זו ענה הרב הנ"ל במתק לשונו: מבלי להכנס לשאלה ההלכתית אם יש מקום להקל הכניסה להר באזור מסויים, ואם נכון להסתכן ולהתיר בשעה שברור שההיתר יגרום מכשול לרבים שלא יבחינו בגבולות המותרים - נראה לי שדוקא השיקול החדש, שנראה כהכרחי לצורך שעה, בטעות יסודו. דוקא היום לאור הנסיבות והדיונים הנ"ל, יש להדבק בהלכה שהר הבית כולו קדוש לנו מכל, ואסור לנו ולאחרים להכנס בו מכח קדושתו. ואילו האחיזה בשטח מסויים ע"י כניסת יהודים לתפילה, תגביר את האפשרות לחלוקה של ההר לפי השימוש בו, ותביא, בעקיפין, למצב שהחלק הגדול והקדוש יותר של ההר יהי' לא בחזקתנו ולא בבעלותנו.

...אין חולק על כך שברוב שטח הר הבית... אין כל היתר כניסה ליהודים, כך שגם אם נדון ונפסוק הלכה כדעת המתירים, תותר הכניסה לתפילה בהר הבית ליהודים רק בשטח מצומצם בשולי ההר, ואם בכך נפגין נוכחותנו ואחיזתנו תהא בכך הכרה ח"ו, או הסכמה בשתיקה, שברוב ההר ובמקום המקדש ממש, השימוש שנעשה ע"י הנוכרים תהא בו חזקה כדרך שאנו מבקשים לאחוז בו.

יש המבקשים להקים בשטח המותר לדבריהם, בית כנסת, שיקבע ויסמל את אחיזתנו במקום ויוכיח שהמקום קדוש ליהודים. באם יבוצע הדבר, בהכרח בית הכנסת יהי' קטן בשולי ההר, כשמולו נצב בקודש פנימה המסגד הגדול והגבוה ממנו. השימוש בבית הכנסת יהי' מוגבל מחמת דיני הטהרה, ורוב החרדים לדבר ה' ומחמירים במורא מקדש לא יכנסו בו. בושה תכסה פנינו אם זה יהי' סמל אחיזתנו בהר, אל מול אחיזתם ברוב השטח הבנוי והמשמש על ידם לתפילות המוניות. על כן נראה, שדוקא בעת הזאת לאור הנתונים שנוצרו, יש להקפיד על מצוות מורא מקדש ולהדגיש, שדוקא בכך שאנו מנועים מלהכנס להר, ההר קדוש לנו כבבת עינינו ויקר לנו מכל. ובעלותינו עליו כמקום הקדוש ביותר לעם ישראל, אינה מתבטאת בשימוש של תפילה בבית כנסת, אלא כמקום ששם צוה ה' את הברכה, וזה שער השמים.

כשם שאין אדם נוגע בבבת עינו מחמת הרגישות והזהירות, כך נצטוונו שאל נבא בכל עת אל הקודש, וזה יחסנו וזכותנו על הר הבית. כל זלזול ח"ו בדיון מורא מקדש ושמירת המקדש לעת כזאת, מחליש למעשה את כוחנו ותקותנו על מקום המקדש, גם כלפי שמים וגם לעיני הבריות.

הלחימה על ההר על ידי העפלה לא נכונה בשוליו, יש בה לא רק זלזול בהר שיועד לא לבית כנסת אלא לבית מקדש, ולא רק פגיעה בהוראתה וסמכותה של הרבנות הראשית וברבנים הרבים שפסקו כך להלכה, [אלא] יש בה ניהול מאבק בדרך לא נכונה שתביא ח"ו לחלוקת ההר על פי השימוש במקומות הקדושים למעשה, שבו ודאי ידינו על התחתונה... עיי"ש שהאריך. ולרוב חשיבות הדברים חזר על דבריו אלה והדגישם בשנית, בשו"ת הנ"ל ח"ד בהקדמה ע' טו-טז.

האם הרבי חזר בו?

ולאחר שנוכחנו בשלילה המוחלטת ששללו הרבי ושאר גדולי ישראל את העלי' להר, מהראוי לעיין בעוד כמה קטעים משיחותיו ומענותיו של הרבי בענין זה, קטעים שבהשקפה ראשונה נדמה שיש בהם משמעות שונה מהנ"ל, אולם לאחר העיון מתברר שכל הנחלים הולכים אל הים, כל התייחסותיו של הרבי מתאימות לכונה הנ"ל והכל עולה כפתור ופרח.

הטעויות של ממשלת ישראל

(א) בשיחת מוצאי שבת פרשת ויצא תשל"ט אמר הרבי (ע"פ קראתי ואין עונה ח"א ע' 381):

ע"פ חז"ל³⁰ ישנם שלושה מקומות שאין אומות העולם יכולים להונות את ישראל לומר גזולין הן בידכם ואלו הן: מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף (שכם). ודוקא באותם מקומות התעקשו יהודים פראיים שלא להניח ליהודים להיות שם, ואת היהודים שבאים לשם מוציאים משם בעל כרחם!!!

ובשיחת מוצאי שבת פרשת חיי שרה תשל"ט (קראתי ואין עונה ח"א ע' 366-370), הרחיב הרבי יותר והסביר:

למרות שאומות העולם טוענים לסטים אתם, כפי שרש"י מביא בתחילת פירושו על התורה, מכל מקום ישנם שלושה מקומות שהתורה מעידה עליהם ששם אינם יכולים לטעון זאת, היות ומקומות אלו שייכים לעם ישראל...

וכאן רואים עד כמה גדול החושך הכפול והמכופל של הגלות כאשר לא מניחים ליהודים להתיישב בארץ הקודש, הנה המקומות עליהם קיימת ההתנגדות החזקה ביותר הם דווקא בשלושה מקומות אלו. ממש פלא, כאשר רוצים להתיישב בתל אביב - אינם מתערבים, כשרוצים להתיישב במקום אחר - או שלא מתערבים או שישנה התנגדות קלה בלבד, אולם כאשר הדבר מגיע למערת המכפלה זעזעו את העולם בכדי שלא להניח ליהודים להתיישב בחברון.

ולא רק במערת המכפלה אלא גם בסביבתה. . לא מניחים לאף יהודי להתיישב שם. וכפי שכבר דובר בארוכה אודות מעשה התעתועים שהיה עם בית הכנסת אברהם אבינו - לקחו אנשים המוסרים את נפשם על הגנת ארץ הקודש [=חיילים], השתמשו בהם והכריחו אותם להוציא מבית הכנסת של אברהם אבינו יהודים אחרים, וכל זאת רק בגלל שבית כנסת זה נמצא בחברון...

וכך גם בשכם - כאשר מגיעים לשכם ורוצים לקנות שם בית או נחלה, גם אז לא מאפשרים זאת בטענה שנמצאים שם ערבים.

שלא לדבר אודות המקום השלישי, מקום מקדשנו - שכאשר מגיעים לשם יהודים מציבים חיילים שימנעו מיהודים להגיע למקום מקדשנו.

וכפי שכבר דובר, ההתנגדות בנוגע לשלשה מקומות אלה היא הכי גדולה, הכי חזקה ובצורה המשפילה ביותר. ואשר על מקומות אלה כתוב במדרש שאפילו אומות העולם אינם יכולים לומר גזולין הן, והנה באים יהודים ונותנים לגויים לשלוט שם. וכאשר רואים הגוים שהיהודים נותנים להם לשלוט - הם בודאי מסכימים, וכי למה לא!?

באים יהודים ולא מניחים ליהודים אחרים להיות בבית הכנסת של אברהם אבינו. אחר כך מבטיחים שיתקנו זאת אך לא מקיימים את ההבטחה, עד כדי כך שגירשו משם את היהודים

³⁰ בראשית רבה פרשה עט, ז.

והוציאו אותם בכח. על אחת כמה וכמה, שכך נוהגים בנוגע למערת המכפלה ולמקום המקדש. לא מדובר חס ושלום שמותר ללכת במקום המקדש, אבל ישנם חלקים שמותר ללכת לשם, דוגמת הכותל המערבי, וכן ישנם חלקים נוספים אלא שמצד הספק לא ניתן לברר זאת.

...רואים אנו שאפילו את הדברים אותם נתן הקב"ה בצורה נסית רוצים למסור. וכמדובר כבר כמה פעמים. . . שהמנהיגים דאז כלל לא רצו להניח ליהודים לכבוש את ירושלים העתיקה. . . ומיד לאחר כיבוש ירושלים שיגרו שלוחים לוויינגטון. . . להסביר שכבשו את ירושלים ואת שאר השטחים רק מפני שלא היתה ברירה אחרת, וכעת רוצים להחזיר את מה שכבשו. . . מה שקורה כעת בנוגע לירושלים העתיקה חברון ושכם הוא - שלאחרי כל ההבטחות עדיין לא יודעים על מה עומדים היהודים להסכים [=להחזיר] ועל מה כבר הסכימו...

בדבריו אלה נראה, שהרבי מערב את מערת המכפלה עם כללות העיר חברון, את קבר יוסף עם שכם בכללותה וכן את מקום המקדש עם ירושלים העתיקה בכלל, ועושה מהכל ענין אחד ובעי' אחת. ולפיכך יתכן, כי מה שהוא יוצא חוצץ נגד ההגבלה שמגבילים יהודים במקומות אלו, אין הכוונה למקום המקדש והר הבית כפשוטו דוקא אלא ל"הר הקודש ירושלים" בכלל. ומה גם שהוא בעצמו טרח להבהיר בפירוש כוונתו, שאיננה חס ושלום להתיר ההליכה במקום המקדש עצמו, אלא הכוונה היא לכותל המערבי ולמקומות נוספים שמצד הספק לא ניתן לבררם, היינו שבעקרון (בתיאורי') ה' מקום וצד להתירם אף שבפועל לא ניתן להתירם.

שמחים וחוגגים - אך לא בהר הבית

(ב) בדומה לזה יש להבין את דברי הרבי בשיחת ליל ב' דחה"ס תנש"א:

"השמחות שהיו עד עתה, כולל ובמיוחד – השמחה מהידיעה שהרבה יהודים יצאו מהמדינה ההיא. . . וחלקם עלו לארצנו הקדושה, ואף לירושלים עילק, וחוגגים שם עכשיו את שמחת בית השואבה בסמיכות למקום המקדש במקומות שמותר (וצריך) להיכנס לשם, מעין ודוגמת שמחת בית השואבה לעתיד לבוא³¹.

ועל כשנשא תנשא³²: "שמצטרפים אל בני ישראל שנמצאים כבר בארץ הקודש ובירושלים עילק וצילץ" (פנימיות שבירושלים) ובהר הקודש (במקומות המותרים).

גם בשיחות אלה אין כלל וכלל הכרח שהרבי התכוין לעלי' להר הבית המקורי והמקודש ממש, אלא אפשר שבמלים "בסמיכות למקום המקדש" ו"במקומות המותרים" כוונתו לכותל המערבי וכן גם לשאר צדי ההר במקומות שמחוץ לחומה³³. וכן חשוב לציין, כי הציטוטים דלעיל הם בלתי רשמיים ואינם

³¹ להעיר ממה שמצינו עוד בזמן הגאונים שהיו עולים להר הבית לחוג את חג הסוכות (ראה לעיל הערה 18).

³² התועודות הב' – שיחות קודש ה'תנש"א ח"ג ע' 300.

³³ היינו, המקומות שמחוץ לכתלים הידועים היום כחומות הר הבית. שהרי, הר הבית, מאז ההרחבה שנעשתה ע"י הורדוס, מתפשט לצדדים חוץ לחומות אלו, וכפי המקובל כל השטח שמחוץ לחומות אינו בקדושת הר הבית.

ולדוגמא: הצד הדרומי של הר הבית שמחוץ לחומות, שנמצא כיום בתחומי ה"גן הארכיאולוגי", שם אפשר להגיע עד החומות הדרומיות ושערי חולדה (הסתומים) במדרגות שקיימות מזמן בית שני ואף ש"הר הבית" הן מבחינת השטח, שהרי אין הבדל בין ההר שמחוץ לחומה לזה שבפנים, אלא שאינם בתחום "הר הבית" המקודש והמוקף בחומות.

כמו כן, הצד הצפוני-מערבי, (חלקו הגדול של הרובע המוסלמי) הוא המשך ישיר, מבחינה טופוגרפית, של הר הבית עצמו (והישמעאלים הנכנסים לשם אינם עוברים על גבי כיפים, כמו בחלק מהצד המערבי, אלא נכנסים

מוגהים ע"י הרבי³⁴, אך בשיחה המוגהת ע"י הרבי מש"פ נשא הושמט ענין זה וכן בתורת מנחם - מעיני הישועה, משיחות חג הסוכות, לא נמצא זה³⁵.

[ועוד יש לדחוק ולומר בזה גם באופן אחר אף שאינו מסתבר כל כך, שאולי כוונתו במלים אלו היתה גם לאלה שעלו למקום שבין החומות (שאינן נכון לעשות כן). ואם נאמר כן, יש להבין את דבריו בכמה אופנים - ובהקדים:

כאמור לעיל, ציטוטים אלה אינם מוגהים ע"י הרבי, ואכן בשיחה המוגהת ע"י הרבי מש"פ נשא הושמט זה וכן בתורת מנחם - מעיני הישועה, משיחות חג הסוכות לא נמצא זה. וי"ל שהטעם להשמטת הענין בדפוס הוא, כי לא הי' ניחא לרבינו ולא סבירא לי' כלל המעשה שעשו העולים להר על דעת עצמם, כי הוא נגד דעת גדולי הרבנים פוסקי ההלכה, נגד המנהג המקובל ונגד דעתו שלו בעצמו כפי שהוא כתב בחריפות במכתב המובא לעיל.

והזכרת הענין בע"פ ע"י הרבי - יתכן מאד שנעשתה על ידו מתוך אהבת ישראל לצורך:

(1) לימוד זכות על העולים³⁶, אף שדעתו הק' לא הסכימה עם זה (והוא במכ"ש מלימוד הזכות של משה רבינו לאחר חטא העגל על החוטאים בחטא הכי חמור, חטא עבודה זרה³⁷). וע"פ עומק תורת החסידות לימוד זכות על יהודים הוא דבר גדול וחשוב ביותר, שגורם לגלות את הטוב שבהם ולהוציא

ישירות להר הבית בהליכה ישרה, ואפילו בירידה קצת לגבי שטח הרובע, תלוי באיזה שער), וזאת מכיון, שכדי להרחיב את שטח ההר צפונה, הורדו הי' צריך לקצץ מגובה ההר כדי ליישר השטח; אך ביחד עם זה - שטח זה נמצא מחוץ לחומות. ועד"ז בצד המזרחי הצמוד לחומה, עד המקום שהסלע יורד אל נחל קדרון.

ואכן, יש עדויות על כך שבדורות שלפנינו היו יהודים מתפללים לא רק בכותל המערבי דהיום, אלא גם סמוך לשערים שמהם נראה הר הבית עצמו וכיפת הסלע, וכן בצד מזרח באיזור שער הרחמים (הערת הרב אסף פרומר). [ראה בזה לעיל בפנים בשם הכפתור ופרח ועוד, ובהמצוין שם הערה 19].

ויש להעיר שכל זה מדויק גם בלשון הרבי (הנ"ל בפנים) "וכל מי שיעשה בזה . . . יותר מעלית זקני ירושלים (תרתי משמע: יראה שלם) - ידו במעל", הרי שגם הרבי עצמו הזכיר את עליית זקני ירושלים בדורות שלפנינו שהיו עולים באופן הכשר שאין בו שום דררא דאיסורא ולא יוכל להביא לשום מכשול, ומה ששלל הוא רק שלא לעשות יותר מזה.

³⁴ הציטוט מליל ב' דחגה"ס הוא מהר"ד שנתפרסם מיד לאחר אמירת השיחה, וכן הציטוט מש"פ נשא הוא בלתי מוגה.

³⁵ ראה בהתוועדויות ה'תנש"א ח"א ע' 136 הע' 210 וח"ג ע' 323.

[כשניסיתי לברר אצל חברי "ועד הנחות בלה"ק" (המו"ל של סדרת ספרי "התוועדויות") טעם ההשמטה, הם לא זכרו - לאחר למעלה מעשרים שנה - מדוע נשמטו קטעים אלו מה"תוועדויות". אולם מכיון שחברי ה"ועד" הם חסידים ותיקים, הידועים במסירותם ובעקשנותם להעלות על הכתב ולהדפיס כל פרט ופרט מדברי הרבי, מסתבר מאד שהיתה זו אז הוראה מהרבי להשמיט קטעים אלו מהדפוס. (וכדמות ראי' לזה הוא משיחת ש"פ נשא הנ"ל בפנים שהוגהה ע"י הרבי בעצמו, וענין זה הושמט)].

³⁶ כצו המשנה (אבות פ"א מ"ו) הוי' דן את כל האדם לכף זכות.

³⁷ ראה תשא לב, לא. ובפרש"י שם: אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו. משל למלך שהי' מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא. ובהמשך לזה (שם שם, לב ובפרש"י): ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב, איני אומר לך מחני. ואם אין מחני . . . מספרך מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים.

ורמז (נתינת רשות, שיש בה גם משום הוראה מרומזת) לעשות כן, קיבל משה רבינו מהקב"ה עצמו כשאמר את עשרת הדברות בלשון יחיד (ראה ברש"י (יתרו כ, ב) ליתן פתחון פה למשה ללמד סנגוריא במעשה העגל כו').

מן ההעלם אל הגילוי³⁸. (2) יש בזה גם משום הסרת קטרוג מעל העושים כן (כמ"ש הרבי במ"א³⁹ שאפילו אנשים פשוטים כשהם מדברים טוב איש על רעהו ע"ז נמתקים הדינים⁴⁰, ופשוט שעאכ"כ והרבה יותר מזה הוא כשהדברים יוצאים מפי צדיק ונשיא בישראל)⁴¹. ועוד י"ל בזה, אך אכמ"ל].

אחדות ישראל ע"י המקדש

(ג) ועד"ז הוא גם בהזדמנות אחרת, כשהרבי דיבר בשבחם של ישראל והעלה על נס את אחדותם הפנימית של ישראל, הוא אמר⁴²:

כשתבוא הגאולה יפגשו כל בלי עם משיח צדקנו פנים אל פנים בארץ אחת, ארצנו הקדושה, ובעיר אחת ירושלים עילק ובעיר עצמה. . . יתאספו כל בלי במקום אחד - הר הקודש, ובבית אחד - בית המקדש, ובחצר אחת - חצר הקודש דביהלק השלישי... ומעין זה מצינו גם בזמן הגלות. . . והיינו החיוב ל"פ הלכה, שחל על כל בלי. . . גם אלו שנמצאים בחול, שבעת התפלה צריכים כולם לכון את הפנים כנגד אותו מקום - ארץ ישראל, ובלי עצמה - כנגד אותה עיר - ירושלים עילק, וירושלים עצמה - לכיוון הר הקודש וביהלק, ואם מישו מתפלל בהר הבית עצמו (באופן המותר בזלזול, כמובן מאליו) - כנגד מקום המקדש, ושם גופא - כנגד קדש הקדשים, ו[ב]קדלק - בכיוון שבו נמצא ארון הקודש. גם כאן ברור שבמלים "בהר הבית עצמו" באופן המותר בזה"ז, כמובן מאליו" כוונתו למקומות שמחוץ לחומה, כדלעיל.

ועוד דבר כדאי להדגיש, גם בשיחה זו נראה שהרבי מערב בחדא מחתא שני מצבים, זמן הגלות עם זמן הגאולה, שהזכיר את התפלה "בהר הבית עצמו" - באופן המותר בזה"ז" (הרי דיבר על זמן הגלות) ומיד עבר לדבר על התפלה במקום המקדש עצמו - שצ"ל כנגד קדש הקדשים (הרי זה שייך רק בזמן הגאולה), וסיום דבריו: [ב]קדלק - בכיוון שבו נמצא ארון הקודש (זה שייך גם בזמן הגאולה רק בכהן גדול, כמובן ופשוט). וכוונתו בעיקר היא לבחינה הרוחנית והפנימית של הדברים, שמבחינה פנימית כל ישראל הם באחדות ועיניהם ולבם נשואים למקום אחד, ואין להסיק מזה שום מסקנות הלכתיות בנוגע להיתר או איסור העלי' להר הבית.

ועוד דבר חשוב להדגיש, והוא עיקר גדול - מעולם לא שמענו שבאמירה אגבית כלשהי הרבי חוזר בו מדעה ברורה ומוצקה שהשמיע בהזדמנות קודמת, ובודאי שלא יתכן כדבר הזה בענייני הלכה הנוגעים למעשה. אלא דרכו של הרבי היא, כדרכם של גדולי ישראל בכל הדורות, שאם רוצים לחזור בהם מענין מסוים עושים זאת רק באמירה מפורשת, שפעם נאמר כך אבל לאחר מכן הגיעו למסקנא אחרת, והדוגמאות לכך רבות מספור. ולכן ברור ופשוט שלא יתכן ללמוד שום דבר להלכה למעשה מכל האמירות האגביות הנ"ל.

³⁸ ראה בשיחות קודש ה'תשל"ה ח"א ע' 110. וראה שם סיפור נפלא מאדמו"ר הזקן בזה.

³⁹ אג"ק ח"ג ע' תב.

⁴⁰ וראה שם הביאור בזה (ע"פ משלו של הר"ה מפאריטש בשם אדה"ז, הובא גם בקובץ מכתבים שבסוף תהלים אהל יוסף יצחק ע' 199) שהוא מצד שהשי"ת מתענג מהאהבה והאחוה של בניו.

⁴¹ ואם כנים הדברים, מובנת ההוראה להשמיט קטעים אלה מהדפוס (לא רק משום שלא הי' ניחא לרבינו המעשה שעשו העולים להר, כנ"ל בפנים, אלא גם מהצד החיובי שבזה), כי הטעם להזכרת ענין זה ע"י הרבי הוא בשביל ללמד זכות ולהוריד קטרוג, ולימוד זכות וכו' הוא ענין הנוגע לאותה שעה בלבד ואינו צריך להחקק בספר ובדפוס לדורות.

⁴² בשיחת אור ליום ה' פ' בשלח, י"ג שבט התש"נ, יחידות כללית לאורחים, בלתי מוגה - נדפס בהתוועדויות ה'תש"נ ח"ב עמ' 243.

וראה בשו"ת חכם צבי⁴³ שכלל כלל גדול, שאין זה מדרכם של רבותינו גדולי ישראל לדורותיהם, להביא דברים מחודשים דרך אגב ובלי ראי', וז"ל:

זה פשוט וברור והכל סובב הולך על יסוד אחד . . . שאין להוציא שום דין חדש מדברי איזה מפרש או פוסק - אם לא שהוא מוכרח בהכרח גמור - כי אין מדרך הפוסקים להביא דרך אגב ובלי ראי', מה שאינו פשוט וברור. ודבר זה ראוי להיות נגד עיני המעיין בכל מקום, והוא כלל גדול בתורה. פקח עיניך והבן. עכ"ל.

- ועל אחת כמה וכמה בענייננו, שרוצים להוציא מדברי הרבי חזרה מדברים מפורשים לאיסור שאמרם כהוראה לרבים ובצורה חדה כתער, וזהו דבר שלא יתכן מבלי אמירה מפורשת בהירה וחדה לפחות כקודמתה.

לא תהי' לך דאגה בשביל הר הבית

(ד) בביקור מר גרשון שי' סלומון, יו"ר תנועת נאמני הר הבית, ביום ראשון כ"ד מנחם אב ה'תשנ"א אצל הרבי במעמד חלוקת השטרות לצדקה, אמר לו הרבי בחיור:

יהי רצון שיהי' בקרוב בנין ביהמ"ק השלישי ואז לא תהי' לך כל דאגה בשביל הר הבית... מר סלומון פנה לרבי ואמר: הייתי רוצה לבקש מהרבי שיתן קול קורא למנהיגי ישראל שיוציאו את הר הבית מהאויב הערבי ויפקידו שומרים יהודים, ושנית לקרוא לחסידים ולכל עם ישראל לעלות אל הר הבית ולהציב שמירה של יהודים על מקום הקודש. על כך ענה לו הרבי:

אבל אנחנו מחכים למשיח צדקנו. היהודים הנמצאים בא"ק עליהם להמשיך דוקא בא"ק, אבל הנמצאים בחו"ל יש כאלה שתפקידם דוקא להיות בחו"ל ולשמור על שלימות כאל"א מבני ישראל בכל מקום שהם נמצאים, שלימות הן בגשמיות ושלימות גם ברוחניות⁴⁴. מכך שהרבי עונה לו תשובה ("משיחית" ולא "ציונית"...) שאנחנו מחכים למשיח צדקנו ושעוד אז (לפחות חלק מ)יהודי חו"ל צריכים להשאר בחו"ל, ומאידך הרבי לא התייחס כלל לעיקר בקשתו להפקיד שומרים יהודים במקום הערבים⁴⁵ - נראה לכאורה, שהרבי לא גרס כלל את זה שיהודים יהיו בשטח ההר.

לא לעלות - אבל כן ללמוד

(ה) הטוענים שהרבי שינה את דעתו מסתמכים בין השאר על מענה הרבי (מחודש מנ"א ה'תשנ"א) לאחד שכתב שביקר במקומות הקדושים בארץ ישראל וגם בהר הבית במקום המותר, וכך השיב לו הרבי:

⁴³ סי' קנ, סוד"ה והמציאה. (בהוצאת "מכון דובב מישרים" ירושלים תשנ"ח, ח"א ע' שיא).

⁴⁴ "בית חיינו" גל' 100 ע' 15.

⁴⁵ וזאת אף שהרבי עצמו כבר בתקופה קודמת (בשלהי ניסן אשתקד) דיבר בארוכה ברבים על מצות שמירת המקדש ע"י כהנים ולוויים, ויתהה על כך שאין מקיימים אותה בזמן הזה (ראה ספר השיחות ה'תש"נ ח"ב ע' 406, נעתק (בלה"ק) בשלחן מנחם ח"ז ע' ר ואילך).

ולהעיר, שגם בשיחה הנ"ל (משלהי ניסן ה'תש"נ) אמר הרבי בפירוש, שכל דבריו בזה אינם אלא בגדר שקו"ט עיונית בהלכה, אך אינם נוגעים לעשיית מעשה בפועל כמובן ופשוט, שכן אנו צריכים לנהוג כפי שנהגו גדולי ישראל ורבותינו נשיאנו שלא קיימו מצוה זו בפועל! (ראה ספר השיחות הנ"ל שם ע' 408).

על פי תורתנו הקדושה - הלימוד בהלכות בנין ביהמ"ק - מעלה עליו הכתוב כאילו משתתף בבנינו - ואין בזה הגבלות, משא"כ בעלי' הר הבית ז"ל ברור מקום המותר לעולה⁴⁶.

ומזה שהרבי לא נתן לו "על הראש" על מה שעשה, יש כאלה הממהרים לבנות על זה ורוצים להוכיח מכך שהרבי מוכן לקבל את זה. ברם האמת ניתנה להיאמר, שאין להוכיח מזה מאומה. שכן, מדובר בדיעבד על יהודי שכבר עלה להר, וקרוב לומר שכך היתה השיטה והאידיאולוגי' שלו, שמותר וצריך לעשות כן (כפי שסבורים כמה, כדלעיל אות ג), והרבי לא מצא לנחוץ ולתועלת להתווכח אתו על האידיאולוגי' שלו, אבל עורר אותו שיש להזהר מהאיסורים החמורים הכרוכים בזה⁴⁷.

ויתכן מאד, שהרבי הבחין בכותב המכתב שהוא מהסוברים, שיש לעלות להר כדי להעלות למודעות את בנין בית המקדש ולזרז בכך את בנינו (כדלעיל שם), ולפיכך מצא הרבי לנכון לרמוז לו במתק לשונו, שבאם הוא אכן מעוניין לעשות משהו שבאמת יועיל לבנין מקדשנו, כדאי שיקדיש מזמנו לעסוק "בהלכות בנין ביהמ"ק - [שאז] מעלה עליו הכתוב כאילו משתתף בבנינו - ואין בזה הגבלות כלל", ונמצא שבאיזה אופן שיעסוק בזה (גם בחו"ל ובליילה וכו') בודאי תהי' בזה תועלת גדולה לבנין בית מקדשנו, יותר מאשר העלי' להר...

ובכלל יתכן שמה שהלה סיפר שביקר בהר הבית במקום המותר, כוונתו היתה למקום שמחוץ לכתלים הידועים היום כחומות הר הבית, אשר, כפי המקובל, אכן כל השטח שמחוץ לחומות (אף שהוא המשך ישיר, מבחינה טופוגרפית, של הר הבית) אינו בקדושת הר הבית כלל, וכדלעיל⁴⁸. ואם כך הי' - הרי שנפל היסוד ונפל כל הבנין ואין להוכיח מזה מאומה.

השיחה עם הרבנים

(ו) יש הטוענים, כי בהקלטת השיחה שקיים הרבי עם הרבנים הראשיים לא", הרב מרדכי אליהו והרב אברהם שפירא (כ"ו אדר שני תשמ"ו), שומעים שהרבי שואל בעניין מקומות המותרים בהר הבית, ואילו לרב שפירא אין תשובות ברורות בנושא⁴⁹. והרי מאז חלפו כמה עשרות שנים, ויתכן מאד שכעת יש יותר מידע בענין זה, ולפי זה אפשר אולי להתיר את העלי'.

ושת' תשובות בדבר: (א) האמת היא, שברבות השנים נעשה הדבר דוקא מסובך יותר, בעקבות ממצאים סותרים שונים שנתגלו. ומי שסבור שכיום הזיהוי נעשה ודאי יותר, אינו יודע מה הוא שח⁵⁰. (ב) והתשובה הנוספת והעיקרית לכך, היא פשוטה בתכלית: ומה בכך אם יש יותר מידע? נניח לצורך הדיון שאכן כעת יש יותר מידע, וכי זה מוריד את החשש מעליית רבים למקומות שאסור לעלות?! הרי

⁴⁶ הובא ב"בית חיינו" גליון 99 ע' 12, ובקובץ "אראנו נפלאות" - רישומה של שנה בבית חיינו, ע' 201.

⁴⁷ ויש להוסיף, כי הנמען כתב שביקר בהר הבית במקום המותר, ודבר זה הוא בעקרון מותר אלא שנהגו ישראל קדושים לעשות סייג וגדר לאיסור תורה החמור ולהמנע מכך, וכפי שהרבי כינה מנהג ירושלים זה: מנהג "זקני ירושלים" (תרת' משמע: יראה שלם), כמצוטט לעיל בפנים. הוי אומר, שזהו גדר של מנהג ולא איסור גמור מהדין, וידוע שפעמים רבות הרבי לא הי' מתערב בעניני מנהגים שנעשו, ועד כדי כך, שגם אם נהגו בבית הכנסת שלו ובנוכחותו באופן שלא הי' נראה לו, בכל זאת הוא לא הגיב. וביחד עם זה הוא טרח להודיע, כמה פעמים ברבים, קבל עם ועולם, בצורה הכי ברורה, שאין לטעות ולפרש את העדר תגובתו כהסכמה אלא יש לנהוג כהלכה ללא פשרות, כמנהג ישראל תורה (ראה בזה תורת מנחם חל"ו ע' 133. שיחות קדש ה'תש"מ ח"ג ע' 653 ואילך. התועדויות תשמ"ג ח"א ע' 308), וזוהי סיבה אפשרית נוספת להעדר תגובתו.

⁴⁸ ראה לעיל סוף אות (ב) ובהערה 33.

⁴⁹ הקלטה מהשיחה נמצאת באתר חב"ד.אורג (הקטע שבפנים הוא מהדקה ה-83 ואילך).

⁵⁰ ראה על כך בארוכה במכתב הרב זלמן קורן (מחבר "בחצרות בית ה'" הנ"ל הערה 18, ומומחה גדול בנושא זה), מחודש טבת ה'תשע"ז, אותיות א-ב (פורסם באתרים שונים). וש"נ.

בהר אין מחיצות המונעות הכניסה למקום שאסור ליכנס (והרי הערבים השולטים במקום לא מאפשרים שם שום בניי' יהודית ושינוי ה"סטטוס קוו")?! ובלשון הרבי: "יעלו לשם כו"כ ולמקומות שאיסורן ודאי רחמנא ליצלו, ומספר[ם] ילך ויגדל ר"ל"?! ובמיוחד כפי שכתב הרבי, במכתבו הנ"ל, המצב הנוכחי, הנמשך כבר עשיריות בשנים, הוא כל הזמן בכיוון אחד, מימין (רוח התורה) לשמאל (היפך התורה)⁵¹, וא"כ ברור, שאם לפני עשרות שנים הי' צריך לחשוש לזה, כי אז, עכשיו, ככל שחולף ועובר יותר הזמן, על אחת כמה וכמה⁵²! והרי הרבי הדגיש כמה פעמים במכתבו הנ"ל שדבר זה הוא פשוט⁵³!!

*

לסיכום, ברור שלא צריך להיכנע לניסיונות של הערבים לטעון לריבונות בארצנו. מאידך, באופן חד-משמעי ללא שום פשרות, יהודי צריך להיות צמוד להלכה ולמנהג ישראל, לדעת הרבי וגדולי ישראל, בכל מחיר ובכל מצב. ומי יודע אם העליי' שנעשית באופן שאינו נכון ע"פ תורה, אינה מעוררת קטרוג ח"ו ודוקא היא גורמת לעיכוב התגלות כבוד ה' על הר קדשו⁵⁴.

עד שיתגלה משיח צדקנו, נמשיך במסורת ישראל מדורי דורות ונציית לגדולי ישראל שאסרו באופן מוחלט את העלי' להר. נתפלל ליד הכותל המערבי, שממנו לא זזה שכינה מעולם, שתבוא הגאולה במהרה, ואז נעלה כולנו לבית המקדש בקדושה ובטהרה.

נספח

לאחרונה פורסם בבמות שונות, שכאילו אצל חסידי ברסלב מקילים בענין זה ועולים להר הבית. הכותבים כך הסתמכו על מה שכתב ר' שמואל הורביץ, מחסידי ברסלב (תרס"ה-תשל"ב), בספר זכרונותיו "מי שמואל", שהוא עם חבריו "עלו לרגל" ל"מקום המקדש" כמה פעמים. הגדיל לעשות בטאון מסוים שהפך את הדבר ל"מסורת", וקבע על פי זה כי "ישנה מסורת בידי חסידי ברסלב כי העליה להר הבית מותרת".

⁵¹ כיום המציאות היא, שגם פנויות דתיות (שבמקרה הטוב טובלות! ובמקרה הפחות טוב לא טובלות. וכמובן, שני האופנים בעייתיים ביותר ע"פ תורה!!!) עולות להר הבית, כך שברור בעליל שכיום הסיבה למגדר מילתא קיימת ביתר שאת, וד"ל (ראה במכתב שבהערה הקודמת, אות ח).

⁵² והרי ידוע מאמר רז"ל (שבת ק"ב, ב) אודות ירידת הדורות "אם ראשונים כמלאכים אנו וכו'", ובמיוחד הדגיש זאת רז"ל (סוטה מט, ב) בנוגע לזמן הגלות "שאיין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו". ואם משחרב הבית כך (ראה שם), הרי בעקבתא דעקבתא דמשיחא כשהחושך (כפול ומכופל) יכסה ארץ, פשוט וברור שכלל שחולף יותר הזמן, הענינים של היפך הברכה מתגברים.

⁵³ מועתק בזה קטע מהדו-שיח בין הרבי לרב אליהו (מההקלטה הנ"ל הערה 49):
 כ"ק אדמו"ר: מה בנוגע להנהגה שם [בהר הבית] כיום בפועל, האם זה מגודר או שנותנים לכל אדם להיכנס לשם?

הרב אליהו: בפועל נכנסים ועושים מה שרוצים, הפקר.

כ"ק אדמו"ר: הפקר?!

הרב אליהו: כן, נכנסים גם יהודים וגם גויים לכל המקומות. אנחנו שמנו שם מודעה [=שלט] שאסור להיכנס, אך לא שומעים בקולנו ונכנסים.

⁵⁴ ראה בשו"ת מנחת יצחק (הנ"ל הערה 1), ע"פ מה שכתב בספר חסידים (סי' רט), שהעובדה שישראל נוהגים קלות ראש במקום המקדש מעכבת את התגלות משיח צדקנו ובנין בית המקדש.

האמת היא, שלא היינו נזקקים לזה, להשחית נייר ודיו להכחשת "מסורת" מפוברקת שכזו, לולי העובדה ששמועה זו עשתה לה כנפים, ורבים, מחוג מסוים, מצטטים אותה ומסתמכים עלי' להתיר העלי' להר הבית, בניגוד לדעת הרבי וגדולי ישראל שאסרו את העלי' להר מכל וכל. להזמת שמועה לא מבוססת (בלשון המעטה) זו, יצא הרב שמואל מאיר חשין בכתבתו "עלי' לרגל בימינו"⁵⁵, והיא מובאת כאן כמעט במלואה (בתיקוני לשון קלים):

בתקופה האחרונה, בהשפעתם של גורמים ידועים, הופצה "עלילה" בנוגע להנהגתו של חסיד ברסלב הנלהב רבי שמואל הלוי הורביץ זצ"ל, כאילו היתה מנוגדת לדעתם של כל גדולי ישראל ורבני ירושלים בימיו, שפסקו כי העליה להר הבית אסורה באיסור כרת. אותם גורמים מצטטים ציטוטים חלקיים מיומנו הסוער "ימי שמואל", אשר בהם ניתן לבלבל רק את מי שאינו יודע בין ימינו לשמאלו; כי בעוד רבי שמואל בסך הכל מתאר את המנהג שנפוץ בימיו, והוא מנהג הנהוג גם בימינו אלה ע"י צאצאי היישוב הישן בירושלים, והנשמר מתוך זהירות מופלגת שלא להכנס אפילו כל שהוא לספק קל שבקלים של שטח הר הבית – הרי שהם מנסים להפוך את הקערה על פיה, כאילו הוא מתאר מנהג של כניסה לתוך הר הבית רח"ל. בשורות דלהלן נוכיח לכל מבקשי האמת, כי אך שוא ושקר ניסו לטפול על החסיד הנלהב, שהיה כל ימיו ירא וחרד על כל קוץ ומנהג, ובוודאי שלא הסכין להכנס לשום שאלה וספק בחומר איסור כרת. ה' יצילנו.

המנהג הידוע עד ימינו

ידוע מנהג וותיקי בני ירושלים, כי ב'שלוש רגלים', כאשר הם עושים את דרכם חזרה מהכותל המערבי, נוהגים הם לגשת לאחד משערי הר הבית, שער השלשלת או שער מוכרי הכותנה, הנמצאים קצת צפונה (כשהפנים לכוון הכותל - שמאלה) מהכותל בחומה המערבית של הר הבית, ומשם משקיפים בערגה וממרחק לעבר מקום המקדש הנראה ממול, אומרים בכוונה והתעוררות את תפילת "ומפני חטאינו גלינו מארצנו", וכן "מלך רחמן רחם עלינו" מתוך תפילת מוסף של שלוש רגלים. גם אני, כותב השורות, זה שנים רבות משתדל לקיים את המנהג הוותיק והידוע.

עוד מנהג נהוג בעבר תושבי ירושלים, שבעת ה"עליה לרגל" הנ"ל היו נכנסים לבנין ה"מחכמה" הצמוד לכותל המערבי ליד שער השלשלת. השמועה אמרה, כי בית המחכמה הוא ממש אותו מבנה שבו היה בזמן המקדש "לשכת הגזית", אשר כדברי חז"ל היה חציו בקדש וחציו בחול. (כיום הדעה הרווחת היא כי מדובר בטעות בזיהוי המקום, אך אין כאן המקום להאריך בזה). החל משנות התר"צ המוקדמות אסרו המוסלמים את כניסתם של יהודים למבנה זה, ומאז פסק מנהג זה מלהתקיים. (כיום שוכן במקום בסיס של משמר הגבול).

המנהג מלווה בזיהירות גדולה שלא להכנס לתוך הר הבית

מובן מאילוי כי בני ירושלים היו מקפידים תמיד על האיסור החמור שלא לעלות להר הבית, וכדעת כל פוסקי ההלכה בכל הדורות שאסרו לגמרי את הכניסה לשערי הר הבית, היות ואין לנו אפשרות לקבוע בצורה וודאית עד היכן הגבול שמותר לטמאי מתים להכנס, אי לכך היו נזהרים עד מאד אף לא לגשת אל השער עצמו כדי לא להכנס אפילו לספק של איסור כרת רח"ל. וכן בבית המחכמה הנ"ל היו נזהרים לא לגשת לצד המזרחי הצמוד להר הבית שכן "חציו בקדש". וכפי שאנו מוצאים עדות על מנהג זה ועל הזהירות שנלוותה אליו ב"לוח ירושלים תש"ז" (בהוצאת דב ברינקר, עמוד ע"ז) וכך הוא תיאורו האוטנטי:

"מהכותל המערבי עולים במדרגות דרך סימטאות צרות ועקלקלות בין חצרות ובתים של המושלמים ועולים לרחוב השלשלת, משם רואים את אחד השערים של הר הבית. לפני

⁵⁵ נדפס בימי הנחל (בטאון ברסלב), גל' לו, מנחם אב ה'תשע"ט, ע' 6.

השער נמצא בית המשפט הדתי של המושלמים (מחכמה שרעיה). אומרים שכאן היתה לשכת הגזית ומקום הסנהדרין. לכאן נותנים עוד ליהודים להכנס, ודרך השער אפשר להשקיף על הר הבית שהוא תמיד מלא אורה. "השומרים המושלמים אינם נותנים ליהודים להכנס להר הבית. אבל גם היהודים עצמם, וביחוד שומרי דת, נמנעים מלהכנס להר הבית. כי מצד הדין יש איסור כרת להכנס להר הבית בזמן הזה, בהיותנו טמאים טומאת מת שאינה נטהרת כי אם באפר פרה. אולם יש מקומות רבים בעיר העתיקה, שמעל גגות הבתים אפשר לראות את כל הר הבית, ורבים עולים על הגגות האלה ביחוד בימי חג ומועד".

שער השלשלת

שער זה נמצא סמוך מאד לכותל המערבי, בדיוק מעל ל"קשת וילסון" הגדולה, המשמשת היום כחלק מעזרת הגברים במתחם הכותל המערבי. הגישה לשער היא דרך רחוב השלשלת (המשך של הבאטראק), כאשר במקום לפנות ימינה לסימטה המובילה לכותל, ממשיכים ישר עד לשער עצמו. כמו כן ישנה גישה נוספת דרך המדרגות הנמצאות ליד עמדת השמירה בכניסה לכותל, לאלו שבאים משער שכם.

הסופר שבתי זכריה בספרו "ירושלים הבלתי נודעת" (פרק "יהודים ברחוב השלשלת", עמ' 177) כותב, כי בימי הביניים קראו לשער השלשלת בשם "שער השכינה" – "באב א-סכינה", כי לפי המסורת כאן בחצר השער התפללו היהודים מול מקום השכינה (אך כמובן לא נכנסו פנימה חלילה). בהמשך הפרק (עמ' 204) הוא מתאר סיפור אישי, כיצד השומר הערבי בשער גירש אותו והעיף אותו לעבר המדרגות כי חשד בו שהוא מנסה להכנס פנימה.

קבלה ומסורת עתיקה חזרת ונשנית בפי זקני ירושלים (הרה"ח ר' נתן דוד שפירא, וכן מקובל אצל רבים), כי מקובל היה אצל יהודי ירושלים שמותר ללכת בחצר שלפני השער, עד שלשלת מסויימת התלויה באמצע תקרת החצר, במרחק של כמה מטרים מהשער. אולם לשער עצמו, נזהרו מאד שלא לגשת כלל.

שער מוכרי הכותנה – "באב א-קאטין"

כאשר יוצאים מהכותל המערבי לעבר שער שכם, באמצע הדרך מול רח' מעלה חלדיה, ישנה פניה ימינה לרחוב המלא משני צדיו בחנויות רבות ונקרא "שוק הכותנה". רחוב זה מוביל בסופו ל"שער מוכרי הכותנה".

גם שער זה היה מוקד לעליה לרגל במשך כל הדורות, ומעניין כי גם על החנויות מסביב לשער היתה מסורת מסויימת כי דווקא שם הוא מקומה של לשכת הגזית. ואילו לדעת בעל קורות העיתים (משנת תקצ"ט, עמ' 22) שם הם ה"חנויות" אליהם גלתה סנהדרין, כמובא במס' שבת (טו, ב). על כל ההיסטוריה של השער והמסורת היהודית במקום, כתב שבתי זכריה מאמר מיוחד בסדרת החוברות שלו על שכונות הישוב הישן בירושלים, תחת הכותר: שוק הכותנה, ה"חנויות" (ירושלים, מנחם אב תשמ"ז).

על רחוב זה התייחס בהרחבה רבינו הרדב"ז (בשו"ת שלו ח"ב תשובה תרצ"א) בנוגע לזהירות שלא להתקרב למקום המקדש, וציין כי היו חכמים בירושלים שהיו נמנעים שלא להכנס כלל לרחוב שוק הכותנה כדי להנצל מכל חשש, אך הוא כותב על זה כי היא חומרא יתירה. יצוין כי במאמרו הנ"ל של זכריה מביא מסורת, כי גם לפני שער זה היתה תלויה שרשרת המציינת את הגבול עד המקום שמותר ליהודים לגשת.

עדות מזמן הראשונים

התפילה בשערי הר הבית היתה מקובלת לא רק בשלש רגלים, ישנם עדויות עוד מזמן הראשונים על התפילות בשערי ההר, ואף חוברו פיוטים מיוחדים לכך. בספר "ועשו לי מקדש" מביא חלק מפיט שחובר בזמן הראשונים:

"מחטאינו הסתר פניך"

**ולשועתנו הט אזניך
נמצא חן בעיניך
בעמדנו בשערי מעוניך
בשערי מעוניך סדרנו תפילה
המציאו סליחה ומחילה."**

הוואקף מתנכל למנהג זה

יצוין כי מאז ומתמיד, עד לימינו אנו (שנת תשע"ט), לא היתה דרכם של נוהגי מנהג זה סוגה בשושנים. אנשי הוואקף העומדים על המשמר בשערי ההר אינם רואים בעין יפה את הגעתם של היהודים עד לשער, הם מנסים להרחיק את היהודים עד כמה שהם יכולים ובפרט הם מונעים בכח שלא יפתחו שם ספר יהודי כל שהוא.

בכתבי רבי שמואל הורביץ

כמו כל יהודי ירושלים, גם החסיד הנודע, שהיה אש להבה לעבודת השם יתברך, רבי שמואל הורביץ ז"ל, נהג גם הוא להצטרף לקבוצות היהודים הניגשים לשערי הר הבית ומתפללים למען קירוב הגאולה. אך גם הוא, כמו כל יהודי ירושלים החרדים לדבר ה', היה נזהר מאד מאד לבלי להכנס אל תוך שטח ההר, אפילו לא בספק, זאת כתוצאה מהזהירות הרבה שרחשו בני העיר לאיסור החמור והנורא, שבאותם ימים שב והתחזק על ידי כל רבני ירושלים... בזכרונותיו מספר רבי שמואל כמה פעמים על מנהג זה, כשהוא משתדל שלא להחסיר שום רגל מלעלות לשער הר הבית.

וכך אנו מוצאים בזכרונותיו מפסח של שנת תרפ"ד, כשהוא מתאר את סדר הליכתו ביחד עם עוד מבני ירושלים הנאמנים, לאחר שהתפללו תפילת מוסף של החג הראשון של פסח בכותל המערבי (פרק ק"ג) הוא מספר:

"ומשם הולכים לעלות לרגל במקום המקדש, עד מקום שמותר לגשת (כוונתו ברורה לשער השלשלת, ולא ח"ו בפנים העזרה), וגם נכנסים ל'מחכימה' (שהכניסה אליה היא מחצר שער השלשלת), שאומרים שם מקום לשכת הגזית שחציו בקודש וחציו בחול, ושם היו יושבים הסנהדרין. ואחר כך הולכים על גג בחצר רדשקביץ שמשם רואים את כל מקום המקדש ואומרים על כל המקומות הנ"ל ומפני חטאינו וכו'".

כחצי שנה לאחר מכן, בחג הסוכות תרפ"ה, אנו מוצאים שוב (בפרק קמ"ד) כיצד הוא מתאר את מעשיו לאחר תפילת מוסף בכותל המערבי:

"ואחר כך הלכנו לעלות לרגל עד הר הבית, עד למקום המקדש, עד המקום שמותר לטמא מתים לילך בו (גם כאן כוונתו ברורה עד לסימן של השלשלת, שהיתה קבלה אצל זקני ירושלים כי עד שם אפשר לגשת), ואמרנו 'ומפני חטאינו' ו'מלך רחמן', אבל הכל בעל-פה, כי להביט בסידור לא היו מניחים הגויים והשמש הערבי של מקום המקדש בשום אופן. . כי יראים שלא יפעלו בתפילה להגאל. ואף על פי כן עשינו שם ריקוד גדול במעגל וניגון, והשמש הגוי הנ"ל ראה ובערה בו חמתו אבל לא יכול לעשות כלום.

"ואחר כך נכנסנו למקום לשכת הגזית, שם ישבו הסנהדרין אשר חציו בקודש וחציו בחול, וכהיום בעוונותינו הרבנים זה רבות בשנים שקבעו שמה הערבים את מקום משפטם והקאדי בראשם, אבל אחר איזה שנים אחר שחזרתי מחו"ל (תרצ"ב) כבר היו סוגרים את לשכת הגזית ולא מניחים את היהודים להכנס.

"וכן אחר כך התחילו גם למנוע מלגשת עד מקום המקדש לעלות לרגל, והיו מניחים רק לעמוד מרחוק (הכוונה לעמוד מרחוק לשער, וכמו שנשאר בימינו רק לעמוד מרחוק ולצפות לעבר השער), ואחר כך מנעו גם את זאת, ומאז הפסיקו לילך לעלות לרגל למקום המקדש, וזה כמה שנים שלא הולכים יהודים לשם כלל, רק הולכים לכותל וכו'".

גם בחג הפסח שנת תרפ"ה קיים רבי שמואל את המנהג, וכך הוא מספר בפרק קפ"ב:

"ואחר כך דחפנו את עצמנו עד שיצאנו מתוך הקהל הרב והלכנו ביחד לעליה לרגל, היינו למקום המקדש, ושם יש הבית הנקרא לשכת הגזית שאומרים ששם ישבו הסנהדרין וחציה בקודש וחציה בחול, ונכנסנו לשם והתפללנו תפילותינו בעל-פה, כי לא הניחו הערבים לפתוח ספר. ובזמנים האחרונים סגרו הבית הזה לגמרי מלהניח ישראל ליכנס לשם. ויצאנו משם וניגשנו בחצר (הכוונה החצר של שער השלשלת, המשמש גם חצר הכניסה למחכמה) עד מקום שאסור לאיש ישראלי ליכנס על פי הדין . . ואמרנו שם ומפני חטאינו וכו'".

בהמשך דבריו שם הוא מתאר שוב את המריבות עם שומר הוואקף, ומסיים: "ומזמן המאורעות האחרונים לא הולכים לשם כלל וכלל".

דעתו הברורה של רבי שמואל הורבין

לשונו הצחה והבהירה של רבי שמואל מלמדת בבירור כי הנהגתו לא היתה בגדר חידוש, אלא כך היה מנהגם של כלל יהודי ירושלים החרדים לדבר ה', מתוך דבריו אנו מבינים כי בסך-הכל מדובר במנהג רווח ונפוץ, מה גם שהוא צעד ביחד עם המון נוסף, ואף עשו ריקוד במעגל מול השער לעיני השומר הזועם...

לאור זאת פשוט וברור, כי מי שמנסה להוציא ציטטות חלקיות מתוך דבריו, ולציין כאילו רבי שמואל הקיל חלילה וחס באיסור העליה להר הבית, פשוט מסלף ומשבש את העובדות ההיסטוריות!

כמו כן, כל מי שמכיר את סגנון כתיבתו של רבי שמואל, יודע כי אילו אכן היה נוהג אחרת מדעתם של בתי הדין בירושלים של אז, בוודאי היה מזכיר זאת בשורותיו, כפי שדרכו בכל דפי הספר לכתוב את כל הפרטים הנוגעים לכל דבר שעשה. זאת ועוד, אילו היה ח"ו היה נכנס לשטח שפורצי הגדר דהיום נכנסים, בוודאי היה מקדים כי הוא וחבריו טבלו קודם במקוה, נזהרו מכל טומאה, חלצו נעליהם וכו' וכו'. על כן פשוט לכל בר דעת כי הוא מציין דבר שהיה פשוט ומקובל בימיו, ולא איזה דבר חידוש, ולא נכנס אפילו לחשש דחשש של איסור.

ובנימה אישית, כל מכריו של רבי שמואל, ובתוכם צאצאיו הרבים כ"י (בתוכם כותב השורות) וכן בתו תח'י, כולם יודעים ומעידים בבירור גמור כי רבי שמואל היה נזהר בדבר זה בהקפדה יתירה, וכך חניך את כל צאצאיו בעת שהלך עימם לקיים מנהג זה בשנים בהם התאפשר הדבר. מבחינתם, לומר על רבי שמואל כי הוא נהג בדרך מחזרה ושונה מכלל הציבור החרדי בימיו ונכנס ח"ו לתוך שטח ההר – הוא בגדר "עלילה שפילה" שאין לה כל אחיזה במציאות האמיתית. ויהי רצון שבמהרה יבנה בית המקדש, ורוח הטומאה והכזב תעבור מן הארץ ותחזינה עינינו בשוב ה' ציון במהרה בימינו אמן.

הע"ה, ירושלים ת"ז, אלול תשכ"ז

הודעה ואזהרה

לכל אחינו בני ישראל בארץ ובחוץ לארץ הי"ז,

אחר שזכינו בחסדי השי"ת שחר הקדש והמקדש חמדת ישראל נמצא ברשותנו, ורכים מהמון בית ישראל נוהרים להוות עין בעין את מקום הקדש והמקדש, ויש מהם שנכנסים בשטח הר הבית אשר מדורי דורות אנו מזהרים ונמנעים מלהיכנס בכל שטח הר הבית כולו פן נכשל היו באיסור המור בפגיעה בטהרת המקום הקדוש הזה.

זאת ועוד, כרבות הימים נעלם מאתנו המקום המדויק של המקדש וכל הנכנס אל שטח הר הבית עלול להכנס מבלי יודעים אל מקום המקדש וקדש הקדשים, ואז ייכשל באיסור המור של ברת ח"ו.

לפיכך אנו חוזרים ומזהירים על מה שהזהרנו מכבר שכל יהודי איש ואשה להכנס לכל שטח הר הבית, בלי הבדל דרך איזה שער שנכנסים בו, ומלבד עצם הזהירות מאיסור המור זה של פגיעה בטהרת מקום הקדש והמקדש, יש גם מצוות רבה של מורא המקדש ושמירתו.

ובזכות זאת יזכנו הקב"ה לתשועתו המהירה להחיש נאולתנו השלמה ונשמח להוות בנועם ה' ולקבר בהיכלו ולעבדו בלבב שלם במהרה בימינו אמן.

יצחק ניסים

צבי מרקוביץ
אפרים מוקלובר
פלמן חוני עבודי
רפאל עבו
יקותיאל עזריאלי
יהושע פיטוסי
יעקב פינק
יהושע קניאלי
צבי יהודה קוק
שלמה קרליץ
שמחה הכהן קפלן
יצחק קליין
אשר קרשמיין
סמח קוקים
אריה לייב רביץ
יעקב רוזנטל
יוסף שריפט

יחזקאל אברמסקי

אלעזר י. וולדינגברג
יעקב יצחק וביטפוינץ
שמואל ברוך ורנר
אברהם ורנר
דב וולגר
מאיר ואנקיין
בצלאל וולסי
שלמה יוסף זיון
שלמה טנא
ב.ס. טבורש
שאלו ישראל
עובדיה יוסף
מרדכי יפה-שלינגר
יעקב לנדא
משה ליון
משה לוי
יוסף משאש

איסר יהודא אונטרמן

יוסף שליו אלישיב
שלמה ולמן אורבך
יהושע מנחם ארנברג
אברהם אדלר
יצחק אריאלי
יצחק אבוהצירא
ח'י. הלוי אושפיארי
ישראל אליורע
יצחק מיני אדלר
יוסף בבליקי
ישראל בארי
אלעזר גולדשמיט
ישעיהו גולדשמיט
י.ו. דיסקין
עובדיה הריא
ש.י. הלוי
חיים דוד הלוי

בע"ה, ירושלים ת"ז, מר חשוון תשע"ה

אנן שליחותיהם דקמאי עבדינן, להצטרף לקריאה הנאמנה הנ"ל, ולמזהיר ולנוהר ירבה שלומם כנחר. אמן.

גם אנו הח"מ מצטרפים להנ"ל

ישעיהו מייטלס - רב העיר נהריה
אליהו מימון - רב העיר קרית אתא
מרדכי מלכה - רב העיר אלעד
מנשה מלכה - רב מושב מיליות
אביגדור מנצאלי - רב העיר העתיקה
מרדכי נארי - רב מעלה אדומים
שמעון מסיס - רב אזורי חוף הכרמל
דוד סתיו - רב העיר שוהם
אברהם סניס - רב מושב שדה
חיים עזני - רב העיר אליבין
רצון ערס - רב העיר קרית אונו
ברוך ספקר - רב העיר מנחם
פיני מאיר פינקל - רב העיר יבנאלי
יצחק פריץ - רב העיר רעננה
שלום צדוק - רב העיר אריאל ובני עייש
שלמה צדוק - רב העיר סלמון
דוד צדקה - רב העיר פריס חגה
ציון צוברי - רב העיר נהריה
שמעון צוברי - רב העיר נן יבנה
יעקב צוקמא - רב העיר מודיעין
דוד קיש - רב מושב ומרת
שלמה קורח - רב העיר בני ברק
אוריין בן ציון קורנפלד - רב חמד
שמואל רבינוביץ - רב חומת המערבי והמקומות הקדושים
אברהם רוזנטל - רב העיר אור
יעקב מאיר רוזנוווייט - רב אבן יהודה
דוד שוויצקי - רב העיר כפר וינה
אריה שלום - רב קרית יערים
עמיאל שמונבנר - ראש ישיבת הר המור
יוסף שטיין - רב העיר אשדוד
יוסף שטייט - רב העיר אשקלון
יעקב תופיק - רב העיר ביתר

חיים שלמה דיסקין - רב העיר קרית אתא
מרדכי דיט - רב העיר הצור המליית
דוד מאיר דרוקמן - רב העיר קרית מוצקין
יהודה דיט - רב העיר באר שבע
משה דבליין - רב העיר קרית נת
משה הראה - רב העיר אילת
מיכה הלוי - רב העיר פתח תקוה
ישעיהו הרצל - רב העיר נגרת עילית
יוסף יצחק וולסום - רב רמת ישי
דוד וולפא - רב העיר ראשון לציון
מיכאל וענקין - רב העיר יוקנעם
יצחק וענקין - רב העיר מעלות
דוד וענקין - רב מנחמיה
דוד ורנר - רב העיר הדרה
יעקב מאיר וונפלד - רב העיר רבסיים
אפרים ולמנוביץ - רב מנחת בתיה
חיים חדר - רב העיר לוד
דוד אריה הלמיש - נכדת עדה
צבי ישראל באו - נשיא ישיבת הר המור
משה מרדכי מביאס - רב קדימה
שלמה מנחם - רב העיר יתד
ברוך מולדט - רב סירת הכרמל
מנשה מירי - רב העיר פרסית
יצחק יהואל יעקובוביץ - רב העיר הרצליה
אברהם יעקובזון - רב העיר באר יעקב
יוסף ישר - רב העיר עבו
דוד כהן - רב נן יבנה
ציון כהן - רב העיר אור יהודה
אברהם כהן - רב העיר אור
מנחם כהן - רב העיר נתיבות
יהושע כין - רב מעלה אדומים
נח לנדסמבר - רב מושב צפריה
יוסף יצחק לסרי - רב העיר בית שאן

דוד אבוהצירא - רב העיר יבנה
יהואל אבוהצירא - רב העיר רמלה
יעקב אבוהצירא - רב מושב נהריה נור
שלמה אבנר - ראש ישיבת עמרת בתיים
מנחם אברהם - רב העיר מנחם
צוריאל אברהם - רב העיר נב ציונה
מרדכי אברמסקי - רב העיר נהריה יעקב
יוסף אברקי - רב העיר קרית ים
מנחם אדרי - רב העיר נבתיים
דוד אוהיון - רב אלסי מנשה
שמרס אוהיון - רב העיר אופקים
יוסף אוהיון - רב העיר קרית מוצקין
נתן אורשני - רב העיר לוד
אליהו אילון - רב העיר אור עקיבא
אליעזר אליבן - רב העיר נכדת שמואל
יוסף אליבן - רב העיר ערד
יצחק אליפנט - רב העיר דימונה
שמעון אלמליח - רב העיר נתניה
שמעון אמיתי - רב מושב ויתן
מרדכי שמואל אשכנזי - רב כפר הברד
שמעון בימון - רב העיר בית שמש
שמעון בימון - רב העיר הדרה
יוסף חיים בלוי - רב העיר אשקלון
עזריה בסיס - רב העיר ראש העין
בנימין בר זוהר - רב מנחם ויהודה
יוסף בר שלום - רב העיר בת ים
דוד ברודמן - רב סלמון
יהואל ברויאלי - רב בני תקווה
נח טולין - רב שדה צבי
יוחנן מר אריה - רב העיר חולון
שלמה ולמן נירוסמן - רב העיר אלעד
דוד דקן - רב בית עזרא
שלום דיין - רב העיר דימונה